

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ

THE CONCEPT OF PENAL POLICY IN THE AREA OF RESPONSIBILITY FOR INVOLVEMENT IN THE CRIME

Смушак О.М.,

*асистент кафедри кримінального права Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

У статті проводиться аналіз передумов формування поняття кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину. Для цього проводиться дослідження поняття, особливостей, структури та його місце як у правовій політиці, так і в політиці у сфері боротьби зі злочинністю в цілому. Дається визначення кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину.

Ключові слова: політика, правова політика, державна політика, кримінально-правова політика, політика у сфері відповідальності за причетність до злочину.

В статье проводится анализ предпосылок формирования понятия криминально-правовой политики в сфере ответственности за причастность к преступлению. Для этого проводится исследование понятия, особенностей, структуры и его место как в правовой политике, так и в политике в сфере борьбы с преступностью в целом. Дается определение криминально-правовой политики в сфере ответственности за причастность к преступлению.

Ключевые слова: политика, правовая политика, государственная политика, криминально-правовая политика, политика в сфере ответственности за причастность к преступлению.

The article analyzes the prerequisites of the concept of criminal law policy responsibility for involvement in the crime. To do this is to study the concept, features, structure and its place as a legal policy and policy in the fight against crime in general. Defines the criminal law policy responsibility for involvement in the crime.

Key words: politics, legal politics, public policy, criminal law policy, policy in the area of responsibility for involvement in the crime.

Постановка проблеми. Сучасна злочинність характеризується раніше не відомими рисами, які створюють реальну загрозу для безпеки та подальшого розвитку країни. У такій ситуації особливе значення набуває відновлення державної системи попередження злочинів та інших правопорушень, які спрямовані на зменшення рівня кримінального зараження суспільства.

Дослідження кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину обумовлена її значенням у протистоянні криміналізації суспільства та залучення нових осіб у вчинення злочинів, а також у блокуванні можливостей учасників злочинів використовувати допомогу інших осіб у приховуванні своїх діянь та користуванні плодами цих діянь. Протидія причетності до злочину шляхом реалізації заборони на деякі види діяльності в рамках єдиної законодавчої концепції дозволить знизити загальний рівень криміналізації суспільних відносин.

Протягом останнього десятиліття в Україні відзначається прискорення темпів злочинності, що характеризується якісними змінами в структурі злочинності: поширення тяжких й особливо тяжких злочинів, корупції, професійної злочинності.

Сучасна злочинність створює реальну загрозу для безпеки та розвитку держави. Ефективний контроль над злочинністю виступає основною проблемою сучасності, що у свою чергу вимагає комплексного підходу.

Для визначення поняття кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину та її зміст необхідно дослідити поняття, особливості, структуру та її місце як у правовій політиці, так і в політиці у сфері боротьби зі злочинністю в цілому.

Стан дослідження. Кримінально-правова політика, обумовлена рівнем соціально-економічного розвитку країни, її сутність, зміст, досліджувалися в працях багатьох учених-юристів: М.О. Беляєва, В.І. Борисова, С.С. Босхолова, В.А. Владимірова, Л.Д. Гаухмана, О.А. Герцензона, П.С. Дагеля, М.І. Ковальова, Ю.Г. Ляпунова, А.А. Митрофанова, М.І. Огороднікова, М.І. Панова, В.В. Сташиса,

В.Я. Тація, П.Л. Фріса, М.П. Чубінського, О.М. Яковлєва та багатьох інших. Незважаючи на це, безпосередньо питанню кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину приділено недостатню увагу. Залишаються спірні питання, що потребують вирішення.

Мета дослідження полягає в аналізі, а також у розробці теоретичних положень, які стосуються поняття кримінально-правової політики у сфері відповідальності за причетність до злочину.

Виклад основного матеріалу. Політика – це складний і багатограний феномен, призначенням якого є визначення основних напрямів діяльності держави, її змісту та форми, вона проявляється в усіх сферах життя суспільства.

Політика (politike – мистецтво управління державою) – це одне з основних явищ у системі найважливіших сфер життя суспільства: економічної, ідеологічної, правової, культурної, релігійної тощо. Політика – система цілей та засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у сфері внутрішнього та зовнішнього життя [1, с. 629].

С.Г. Рябов, даючи визначення політики, зазначає, що під нею слід розуміти сукупність заходів та інституцій, за допомогою яких відбувається управління суспільними справами, задоволення окремих, корпоративних, групових інтересів, здійснюється узгодження окремих частин структурованого суспільства, координування інтересів різних соціальних груп, переважно задоволення інтересів панівних верств та дійсне задоволення загальних інтересів [2, с. 179–180].

У літературі зустрічається термін «правова політика», останнім часом він є найбільш уживаним у політичній риторикі. Та при цьому слід зазначити, що жоден із чинних законодавчих актів його не використовує. Це зумовлено тим, що цей термін є неоднозначним і залежить від того, який зміст укладається в це словосполучення.

М.І. Матузов зазначає, що правова політика – це комплекс цілей, засобів, завдань, програм, установок, які реа-

лізуються у сфері дії права та за допомогою правових засобів [3, с. 10].

На думку А.В. Малько, правова політика – це науково обґрунтована, послідовна й системна діяльність державних і муніципальних органів зі створення ефективного механізму правового регулювання, за цивілізованим використанням юридичних засобів у досягненні таких цілей, як найбільш повне забезпечення прав і свобод людини та громадянина, укріплення дисципліни, законності й правопорядку, формування правової державності та високого рівня правової культури, життя суспільства й особи [4, с. 30].

О.В. Минькович-Слободяник зазначає, що правова політика є основним видом політики, самостійним політико-правовим феноменом, особливим видом політики держави. При цьому вона зазначає два аспекти правової політики: по-перше, як самостійний вид політики, по-друге, як обов'язкову складову будь-якої державної політики [5, с. 21].

Найбільш ґрунтовне визначення правової політики, на нашу думку, дає П.Л. Фріс, який зазначає, що правова політика являє собою особливий, заснований на праві вид державної політики, за допомогою якої здійснюється закріплення курсу в політиці країни, регуляція й охорона найважливіших суспільних відносин, забезпечення діяльності механізму держави, прав і свобод людини та громадянина [6, с. 56].

Правова політика спрямована на упорядкування правової сфери, яка за допомогою юридичного інструментарію зможе оптимізувати політичні, економічні, соціальні, екологічні та інші відносини. Для демократичної держави, у якій повинно панувати верховенство права, об'єктивного необхідністю є формування правової політики.

Здійснення ефективної правової політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства є однією з визначальних умов його подальшого демократичного реформування, зміцнення в країні інститутів правової держави, конкурентоспроможної ринкової економіки, забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина [7, с. 6].

У м. Києві в 2004 р. розпочав свою роботу Інститут правової політики, який здійснює експертно-аналітичну діяльність як у сфері права, так і правозастосування.

Політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми й внутрішніми сферами та напрямками суспільного життя, важливою складовою внутрішньої політики держави є боротьба зі злочинністю, яка покликана знизити її рівень та забезпечити стан, який відповідає потребам захисту суспільства від злочинів [8, с. 232].

Слід зазначити, що державна політика боротьби зі злочинністю складається з складових, які в сукупності забезпечують реалізацію цієї політики в цілому. До цих напрямів відносять кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну політики. Основним системоутворюючим елементом політики у сфері боротьби зі злочинністю виступає кримінально-правова політика.

Протягом багатьох років у науці використовували поняття «кримінальна політика», проте цей термін, якщо аналізувати його буквально значення, є не надто коректним, оскільки він означає злочинну кримінальну політику.

Тому для більш коректного розуміння цього терміну слід використовувати поняття «кримінально-правова політика».

Кримінально-правова політика являє собою базовий елемент усієї політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, яка розробляє стратегію та тактику, а також формує основні завдання, принципи, напрями й цілі кримінально-правового впливу на злочинність та визначає засоби їх досягнення [219, с. 7].

Саме через кримінально-правову політику реалізується завдання запобігання злочинності, яке є одним з осно-

вних, що стоїть перед політикою у сфері боротьби зі злочинністю [9, с. 13].

М.І. Загородников, Ю.І. Ляпунов виділяють у межах правової політики у сфері протидії злочинності три компоненти: кримінально-правовий, кримінально-процесуальний і кримінально-виконавчий [10, с. 14; 11, с. 10].

М.О. Беляєв вказує, що ці три напрями мають загальну мету (ліквідацію злочинності), єдиною сутністю (протидію злочинності засобами кримінально-правового впливу) і тісний взаємозв'язок [12, с. 10].

Слід з'ясувати зміст поняття кримінально-правової політики.

За словами М.І. Загородникова, під кримінальною (кримінально-правовою) політикою слід розуміти співвідношення між класами, націями, соціальними групами, суспільством й особою, суть якого полягає в участі громадян у діяльності держави у сфері боротьби зі злочинністю, це визначення змісту, форм і завдань діяльності держави та її органів, а також громадських організацій, які спрямовані на захист особи та її прав, створеного народом правопорядку від злочинних посягань [10, с. 8].

Так І.А. Александрова вважає, що під кримінальною (кримінально-правовою) політикою, з одного боку, слід розуміти соціальний фактор організації кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, а з іншого – цілеспрямовану діяльність відповідних суб'єктів кримінальної політики, побудовану на науково-обґрунтованих правових рішеннях із боротьби зі злочинністю [13, с. 22–23].

М.О. Беляєв, даючи визначення кримінально-правової політики, зазначає, що вона являє собою напрям діяльності законодавчих і правозастосовних органів та організацій із вироблення загальних положень кримінального законодавства, встановлення кола злочинних діянь і системи покарань, розроблення санкцій у конкретних складах злочинів й обрання справедливих та доцільних заходів впливу щодо осіб, які визнані винними у вчиненні злочинів [12, с. 23].

П.Л. Фріс зазначає, що кримінально-правова політика визначає стратегію та тактику боротьби зі злочинністю, формулює основні завдання, принципи, напрями та цілі кримінально-правової дії на злочинність, а також засоби їх досягнення, і виражається в нормах кримінального права, практиці їх застосування, актах тлумачення кримінально-правових норм та постановях Пленуму Верховного Суду України (складові кримінально-правової політики) [9, с. 13].

Висновки. Таким чином, під кримінально-правовою політикою слід розуміти напрями діяльності законодавчих та правозастосовних органів держави й організацій, спрямовану на створення та реалізацію кримінально-правових норм як засобів захисту прав особи та держави від суспільно-небезпечних посягань.

З огляду на визначення можна стверджувати, що кримінально-правова політика формує основні напрями впливу на злочинність, саме вони складають основу кримінально-правової політики.

Напрями кримінально-правової політики виділяють на підставі групування об'єктів злочинних посягань, які у свою чергу встановлюються за рівнем значимості суспільних відносин, що ними регулюються [14, с. 19].

Відповідно до цього можна виділити кримінально-правову політику у сфері боротьби зі злочинністю проти основ національної безпеки; кримінально-правову політику у сфері боротьби зі злочинністю проти життя та здоров'я; кримінально-правову політику у сфері боротьби зі злочинністю проти правосуддя тощо.

В.І. Борисов зазначає, що зазначені напрями є основними складовими кримінально-правової політики, усередині яких існує більш детальна диференціація [8, с. 232]. Отже, напрям кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю проти правосуддя складається з піднапрямів:

– кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинними посяганнями на конституційні принципи діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду;

– кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинами посяганнями на життя, здоров'я, особисту безпеку, власність суддів, народних засідателів, присяжних та інших учасників судочинства;

– кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинними посяганнями на своєчасне припинення та розслідування злочинів тощо.

Інститут причетності до злочину має ефективні засоби для своєчасного припинення та розслідування злочинів.

Норми інституту причетності до злочину є дієвим інструментом кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю. Вони дають можливість не тільки своєчасно та ефективно розслідувати вже вчинений злочин, але й попередити настання злочинних наслідків злочину, який учиняється.

Кримінальна караність причетних до злочину осіб спрямована на забезпечення суспільної безпеки, на попередження злочинності та невідворотності відповідальності за вчинений злочин. Використання особливостей цього інституту сприятиме скороченню числа латентних злочинів, покращить ефективність діяльності правоохоронних органів із розкриття злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / ; редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Вид-во «Українська енциклопедія». – К. : Укр. енцикл., 1998, – Т. 4 : Н–П. – 2002. – 720 с.
2. Рябов С.Г. Політологія : [словник понять і термінів] / С.Г. Рябов. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2001. – 256 с.
3. Матузов Н.И. Понятие и основные приоритеты российской правовой политики / Н.И. Матузов // Правоведение. – 1997. – № 4. – С. 5–15.
4. Малько А.В. Понятие и основные приоритеты российской правовой политики / А.В. Малько // Законодательство России в XXI веке : [по материалам научно-практической конференции]. – М. : Городец, 2002. – С. 30–33.
5. Минькович-Слободяник О.В. Види правової політики України / О.В. Минькович-Слободяник // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2 – С. 21–24.
6. Фріс П.Л. Правова політика як елемент державної політики України / П.Л. Фріс // Правова політика Української держави : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, 19–20 лютого 2010 р.). – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. – С. 57–63.
7. Руднєва О.М. Правова політика України: стан, проблеми концептуалізації та підвищення ефективності / О.М. Руднєва, О.Н. Ярмиш // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 грудня 2012 р.) / за ред. О.М. Руднєвої. – К. : НІСД, 2013. – 160 с.
8. Борисов В.І. Сучасна політика держави у сфері боротьби зі злочинністю та її кримінально-правовий напрям / В.І. Борисов // Право країни. – 2012. – № 1–2 – С. 232–242.
9. Фріс П.Л. Кримінально правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П. Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.
10. Загородников Н.И. Советская уголовная политика и деятельность органов внутренних дел : [учебное пособие] / Н.И. Загородников. – М. : Изд-во МВШМ МВД СССР, 1979. – 99 с.
11. Уголовное право. Общая часть : [учебник] / под ред. Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова. – М. : Новый Юрист, КноРус, 1997. – 592 с.
12. Беляев Н.А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации : [монография] / Н.А. Беляев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 176 с.
13. Александрова И.А. Новая уголовная политика российского государства в сфере противодействия экономической преступности и коррупции / И.А. Александрова // Юридические науки и образование. – 2012. – № 10. – С. 22–28.
14. Борисов В.І. Поняття кримінально-правової політики / В.І. Борисов, П.Л. Фріс // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1(1) – С. 15–31.